

T1 Aristotle, *Phys.* II.3, 194b32-195a3:

And again, a thing may be a cause as the end. That is what something is for, as health might be what a walk is for. On account of what does he walk? We answer ‘To become healthy’ and think that, in saying that, we have given the cause. And anything which, the change being effected by something else, comes to be on the way to the end, as slimness, purging, drugs, and surgical instruments come to be as means to health: all these are for the end, but differ in that the former are works and the latter tools.

T2 Buridan, *In Phys.* II.7, ed. Streijger-Bakker, 294.3-12:

Quaeritur septimo circa capitulum de causis utrum finis sit causa. Verbi gratia, si medicus intendit sanare infirmum et ob hoc ipse conficit medicinas et dat eis infirmo ad potandum, utrum sanitas sit causa huius intentionis medici et confectionis medicinarum et potationis earum et sic de aliis. Et si ignis calefacit ligna finaliter ad generandum ignem, utrum ille ignis generandus sit causa illius calefactionis.

Arguitur quod non quia:

<1> *Quod nihil est nullius est causa*. Sed ille ignis generandus nihil est, quando est iam illa calefactio. Sanitas etiam illa nihil est, quando medicus sic operatur. Igitur illa sanitas vel ille ignis non sunt causae praedictorum.

T3 Buridan, *In Metaph.* V.1, ed. Paris 1518, fol. 27ra:

Ad aliam dicendum est quod, licet aliquando finis et agens vel etiam forma coincident, tamen aliquando inveniuntur distincta ab invicem et non coincidentia, ut servus gratia domini agit domum vel aliquid aliud, et dominus hoc non agit, sed est causa finalis et servus est qui agit, et praeter illa sunt forma domus et materia domus. Et propter hoc in aliquibus inveniuntur haec distincta. Et quia etiam ubi non sunt distincta secundum rem, tamen erit distinctio secundum rationem, ideo illa quattuor nomina poterunt poni quattuor genera distincta.

T4 Buridan, *Lectura Erfordiensis*, q. 18a, ed. de Rijk, 125.12-15:

Dico quod efficiens est causa, quia ab eo dependet res in fieri, et sine isto non fieret. Similiter dico quod finis est causa, quia agens agit per finem; et cum <hoc> hec dictio ‘propter’ significat causalitatem.

T5 Buridan, *In Metaph.* V.1, ed. Paris 1518, fol. 26vb:

Ad finem autem dictum fuit super librum *Physicorum*, scilicet quod <1> quidam est finis prior naturaliter ipso agente et eius actione, et ordinat ipsum agens in agendo, et est una causa agentis a qua agens dependet in agendo, et sic in agendo etiam talem effectum. Sed etiam aliquando <2> effectus productus ab agente vel producendus vocatur finis vel causa finalis ipsius agentis. Et credo quod haec non sit propria locutio. Immo est denominatio extrinseca et attributiva sicut si diceremus ‘urina est sana’. Unde in attributione ad finem ordinantem ipsum agens vocatur finis vel causa finalis, quia vera causa finalis determinavit agens ad producendum illum effectum.

T6 Buridan, *In Phys.* II.7, ed. Streijger-Bakker, 297.4-298.5:

<1> Et est tanta differentia inter istos fines, quia finis dictus prima intentione est prior aliis in esse et bonitate et perfectione et necessitat et dirigit alia agentia quae agunt propter ipsum, et dirigit ea et actiones eorum. Et secundum exigentiam illius oportet etiam omnes actiones et fines secundaria intentione dictos moderari et ab isto et ipsius gratia omnia alia habent bonitatem et perfectionem. Sic enim Deus est finis omnium naturalium, sive activorum sive passivorum, vel etiam actionum et transmutationum.

<2> Sic enim stando citra Deum homo faciens domum est finis gratia cuius facit domum, et non est sic domus finis eius, quoniam ipse facit domum propter seipsum et salutem suam. Et si facit eam propter pecuniam habendam, adhuc illa erit propter se ipsum. Et si facit eam propter filios vel amicos, adhuc hoc est finaliter propter se ipsum, quia reputat illos tamquam ipsum et bona ipsorum tamquam bonum suum. Nam ut dicitur in *Moralibus*, pater quodam modo vivit in filio et amicus est alter ipse.

<3> Et non est inconveniens, si agens est finis suae actionis et factorum suorum, quia dicit Commentator in *De substantia orbis*: ‘finis significat agens signification necessaria’. Unde et Deus est finis omnium et agens omnia.

<4> Et manifestum est quod Deus est principalis ordinator omnium aliorum; necessitat enim et ordinat caelum in motu suo. Et consequenter per caelum et motum caeli necessitantur et ordinantur ista inferiora principalius quam per agentia particularia, ut patet secundo *De generatione*. Sed etiam ulterius agentia particularia necessitant et ordinant effectus, quos producunt secundum exigentiam ipsorum et agentium superiorum. Unde dissimilia agentia dissimiles producunt effectus, et etiam facientes domos pro se ipsis vel aliis secundum exigentiam ipsorum diversas faciunt etiam eas diversas, ut dives facit magnam domum et fortē, pauper autem parvam et debilem.

T7 Buridan, *In Phys.* II.13, ed. Streijger-Bakker, 351.20-352.9:

<1> Ad aliam concedendum est quod materia est necessaria simpliciter in essendo et non finis, nisi ille finis sit de numero agentium superiorum, cuiusmodi sunt Deus, intelligentiae et corpora caelestia. Sed in ipsis inferioribus non sunt motus et transmutationes et operationes vel etiam fines dicti secundaria intentione necessarii simpliciter in essendo. Ideo de tali necessitate non intendebat hic Aristoteles inquirere, sed intendit de necessitate in consequendo unum ex alio, verbi gratia ex quibus causis sequitur necessario quod dentes in homine fiunt acuti anterius et lati posterius et oculi in capite et non in pede. Antiqui enim dixerunt hoc sequi ex eo quod erat materia in ore subtilior anterius et grossior posterius. Et hoc non est verum, immo materia a principio formandi erat consimilis.

<2> Sed hoc provenit ex agentibus. Ex hoc enim quod applicatum est sperma viri materiae foetus formandi provenit necessario, si non sit impedimentum, quod generabitur foetus humanus et formabuntur membra talia et quod in diversis membris diversimode disponetur materia et quod tandem generabuntur oculi et pedes et quod ille videbit et ambulabit. Haec enim omnia ordinate necessitat et determinat natura agens directa a Deo et non ipsa materia.

T8 Buridan, *In Phys.* II.13, ed. Streijger-Bakker, 347.1-14:

Sed de animalibus credo quod hirundo coiens, nidificans et ovificans non plus cognoscit pullos generandos quam arbor frondens et florens cognoscit fructum generandum. Nec hirundinis coitus, nidificatio et ovificatio dependent in esse et ordine eorum ab illis pullis, sed contra. Nec illi pulli determinant hirundinem ad sic operandum, sed *forma et natura* hirundinis et corpora caelestia determinant temporibus et Deus supremus per suam sapientiam infinitam determinant hirundinem ad coitum, ex quo consequenter sequitur generatio ovorum. Et iterum hirundine sic disposita *natura* hirundinis cum corporibus caelestibus et Deo determinant illam ad nidificandum et tandem ad ponendum ova et consequenter ad covandum et generandum pullos et ulterius ad nutriendum etc. Et igitur omnia proveniunt ab arte divina et corporibus caelestibus et *agentibus particularibus tam extrinsic quam intrinsecis, quae sunt formae substantiales ipsorum corporum naturalium.*